

показників оцінки. Аналіз економічної літератури свідчить, що більшість авторів приділяє основну увагу створенню методичних положень визначення економічної ефективності виробництва окремого виду продукції. Економічні ж аспекти оцінювання ефективності господарської діяльності підприємства в цілому на сьогоднішній день залишаються недостатньо дослідженими, а саме їх розробка сприятиме створенню інформаційного забезпечення в сфері прийняття науково-обґрунтованих господарських рішень.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних положень сутності ефективності господарської діяльності підприємства та методів її оцінки, з метою розробки практичних рекомендацій щодо напрямів підвищення ефективності господарюючих суб'єктів.

Викладення основного матеріалу. Зацікавленість питаннями забезпечення ефективності господарської діяльності виникає на різних рівнях управління економікою. Для більш точного розуміння об'єкта дослідження розглянемо сутність категорії «ефективність». Термін «ефект» у перекладі з латинської означає «результат». Отже, категорія «ефективність» може інтерпретуватись як «результативність». Ефект має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовлений дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Якщо провести математичну аналогію, то ефект – це дельта, приріст деякої змінної або різниця її попереднього і наступного значень. Зрозуміло, що значення цієї дельти може бути як додатним, так і від'ємним або взагалі нульовим. Подібно до цього й ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли зміни відсутні [1, с. 18].

Ефективність господарської діяльності підприємства – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами від господарської діяльності та витраченими на її досягнення ресурсами. Ресурси, на базі яких відбувається вимірювання ефективності, можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси). Враховуючи те, що результати виробництва можуть бути представлені в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то очевидно стає необхідність ідентифікації категорії ефективності господарської діяльності відповідно до тих аспектів господарювання, які важливо проаналізувати й оцінити [2, с. 26].

Фактично визначення ефективності господарської діяльності підприємства полягає в оцінці її результатів. Такими результатами

можуть бути обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному виразі або прибуток. Але сама по собі величина результатів не дає можливості зробити висновки про ефективність або неефективність роботи підприємства, оскільки невідомо, якою ціною вони отримані. Отже, для отримання об'єктивної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства необхідно проаналізувати величину тих витрат, що дозволили одержати той чи інший результат.

Процес виробництва здійснюється за рахунок поєднання засобів праці, предметів праці та робочої сили. Крім того, істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Отже, за оцінку витрат логічно прийняти оцінку всіх перелічених видів ресурсів. Виходячи з цього, можна дати таке визначення ефективності. Ефективність підприємства – це комплексна оцінка кінцевих результатів використання основних та оборотних фондів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Загальна методика визначення економічної ефективності полягає у відношенні результату виробництва до витрачених ресурсів (витрат), тобто одержаного економічного ефекту до витрат на його досягнення:

$$E = \frac{\text{Ефект(результат)}}{\text{Витрати(ресурси)}} \quad (1)$$

Ефект – це результат від будь-якого заходу, який найчастіше виражається грошовою сумою у вигляді чистого доходу або прибутку. Виділяють такі види ефекту: економічний, науково-технічний, соціальний та екологічний.

Економічний ефект визначається як різниця між вартісною оцінкою отриманих результатів і сукупних витрат використаних ресурсів. Складовими економічного ефекту є: прибуток від виробничої діяльності, зниження собівартості за рахунок економії матеріально-технічних ресурсів, приріст обсягу продажу, підвищення рівня використання виробничих потужностей тощо. Економічний ефект може бути потенційним або фактичним (реальним, комерційним).

Науково-технічний ефект характеризує кількість запроваджених науково-технічних засобів, зростання питомої ваги прогресивних технологічних процесів і нових інформаційних технологій, кількість патентів або авторських свідоцтв тощо.

Соціальний ефект пов'язаний із соціальним захистом працівників: утворенням або відновленням робочих місць, підвищенням рівня зайнятості населення, збільшенням заробітної плати й доходів,

забезпеченням безпеки життєдіяльності, задоволенням соціальних і духовних потреб, підвищенням кваліфікації робітників, зростанням якості та тривалості життя людини.

Комерційний економічний ефект обчислюється на окремих стадіях «життєвого циклу» нововведення (розробки, виробництва, експлуатації) та оцінює ефективність технічних новацій з урахуванням економічних інтересів окремих проектно-конструкторських організацій, підприємств-виробників і споживачів, власників капіталу.

Екологічний ефект досягається зниженням викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище, зниженням відходів виробництва, упровадженням енергоємних виробництв, оборотних циклів використання природних ресурсів (вод), підвищенням ергономічності й покращанням екологічності вироблених товарів, зниженням штрафів за забруднення навколишнього середовища [5, с. 56].

Варто мати на увазі, що перелік ресурсів підприємства, які визначають його ефективність, не є вичерпним, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть впливати й інші фактори. Але, для середньостатистичного підприємства, що діє в умовах ринку, врахування зазначених факторів гарантує отримання адекватної оцінки його стану. Взагалі ж питання стосовно того, що вважати результатами виробництва, а що – витратами, які зумовили появу цих результатів, є дискусійним. Учені висунули ряд пропозицій стосовно вирішення даної проблеми. Але з усієї їх множини найбільш обґрунтованими можна вважати такі підходи:

1) ресурсний, коли економічний результат зіставляється з економічною оцінкою виробничих ресурсів, що застосовуються під час виробництва;

2) витратний, коли економічний результат порівнюється з поточними витратами, що безпосередньо пов'язані з його досягненням;

3) ресурсно-витратний, який являє собою певний компроміс між двома попередніми. Тобто, до уваги береться як певна оцінка наявних ресурсів, так і оцінка поточних витрат. Проте застосування даного підходу має бути дуже зваженим і обережним, адже виникає проблема подвійного рахунку, а також значного впливу галузевих особливостей виробництва (фондомісткості, капіталомісткості, трудомісткості тощо) [8, с. 91].

Кожен із розглянутих підходів має ряд переваг та недоліків, а доцільність практичного застосування того чи іншого визначається конкретними обставинами й поставленими завданнями.

Що стосується чисельника формули визначення ефективності, то тут також виділяють три підходи.

1. За результат береться валова вартість створеного за певний період продукту.

2. Як результат беруть прибуток. Це досить поширений підхід, і під час його застосування утворюється ціла множина показників рентабельності, коли прибуток зіставляється із собівартістю виробництва або з вартістю основних фондів, або з величиною активів підприємства чи його капіталом тощо.

3. За результат береться сума прибутку та амортизації. Річ у тім, що з точки зору попереднього підходу, підприємство, яке має від'ємну величину прибутку, автоматично є нерентабельним, а отже – неефективним. Але для економік перехідного періоду, у яких відбуваються інтенсивні трансформаційні процеси, на думку окремих економістів, ефективною може вважатися діяльність і такого підприємства, яке не може забезпечити повного відтворення своїх ресурсів, передусім основних фондів. Ідеться про те, що втрати суспільства в разі ліквідації такого підприємства будуть все ж таки більшими, ніж за умови, коли воно продовжуватиме діяльність до повного спрацювання своїх основних фондів [3, с. 42].

Завдання визначення ефективності господарювання виникає в різних ситуаціях, і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих чи інших підходів або методик. Виділяють загальні напрями, за якими визначається ефективність.

1. Оцінювання ефективності виробничої діяльності з метою забезпечення оптимальної стратегії управління підприємством. У межах цього напрямку досліджується, насамперед, ефективність використання його ресурсів.

2. Оцінювання ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування. Таке оцінювання може здійснюватися самим підприємством, потенційним інвестором або ж для забезпечення об'єктивності – незацікавленою організацією. При чому портфельні інвестори, як правило, задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка.

3. Оцінювання ефективності підприємства на макрорівні з боку держави. Не слід вважати, що цей напрям стосується виключно радянських часів, хоча об'єктивно в ті часи спостерігався розквіт діяльності в даному напрямі. В умовах ринку завдання такого характеру вирішуються, проте, звичайно, в інших масштабах.

У встановленні показників ефективності науковці пішли різними шляхами. Представники одного напрямку вважають за доцільне нехтувати необхідністю отримання єдиної оцінки й будувати систему показників ефективності. А остаточний висновок, на їхню думку, має зробити експерт, який аналізуючи дану систему показників, враховує певні неформальні обставини, власний досвід, можливо, інтуїтивні міркування, прогнози і на базі всієї інформації робить остаточний висновок. Інші вчені пропонують відразу обмежити множину факторів впливу й визначати комплексний показник ефективності. Є, звичайно, і певні компромісні підходи. Так, наприклад, відомі методики, у яких спочатку визначається система показників, а потім до них застосовуються певні правила згортання для отримання інтегральної оцінки. Крім того, розроблені й ситуаційні алгоритми, які дають можливість обирати той чи інший комплексний показник на базі попереднього аналізу певних характеристик підприємства.

Особливо жваво дискусії з цього приводу велися економістами радянської школи, і це не випадково. Адже досить стабільна економічна система СРСР створювала ілюзію можливості «легкого» (тобто з урахуванням дуже обмеженого набору факторів) отримання адекватних оцінок ефективності. Проте практика переконує в протилежному – справді точна оцінка ефективності може бути отримана лише на основі поглибленого аналізу ситуації та врахування великої кількості обставин. Адже в будь-якому разі для здійснення такого аналізу необхідно опанувати базовий інструментарій, тобто ознайомитися з конструкцією основних показників ефективності й зрозуміти їх економічний зміст.

Основним принципом формування системи показників оцінки ефективності й вираження її суті на всіх рівнях управління економікою є співвідношення кінцевого результату (у вигляді валового внутрішнього продукту, обсягу випуску чи реалізації продукції) й ефекту (прибутку) із застосованими і спожитими ресурсами. Співвідношення показників може вираховуватися різними способами. Так при визначенні показника ефективності як відношення результату у вигляді обсягу випуску (реалізації) продукції чи ефекту (прибутку) до ресурсів; чи затрат до обсягу випуску (реалізації) продукції, чи ефекту (прибутку) важливо досягти мінімізації [4, с. 71].

Виділяють три основні системи критеріальних показників оцінки ефективності господарської діяльності:

1) система, заснована на остаточних результатах господарської діяльності підприємства, яка містить такі показники, як: прибуток до

оподаткування, оподатковуваний, чистий прибуток, собівартість, рівень рентабельності, виручка від реалізації, обсяг виробництва, якість продукції, термін окупності інвестицій, рентабельність інвестицій тощо;

2) система, заснована на результативності, якості та складності трудової діяльності, базується на таких показниках, як: продуктивність праці, темпи зростання продуктивності і заробітної плати, частка фонду оплати праці в собівартості продукції, втрати робочого часу, частка браку, фондоозброєність праці, трудомісткість продукції, коефіцієнти складності праці, чисельність персоналу тощо;

3) система, заснована на формах і методах роботи з персоналом, яка охоплює такі показники: плинність кадрів, рівень кваліфікації персоналу, рівень трудової дисципліни, професійно-кваліфікаційна структура, співвідношення виробничого й адміністративно-управлінського персоналу, соціальна структура персоналу, рівномірність його завантаження, витрати на одного працівника, витрати на управління тощо [6, с. 39].

Отже, система показників оцінки ефективності господарської діяльності має: відображати витрати всіх видів ресурсів, що споживаються на підприємстві; створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва; стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві; забезпечувати інформацією стосовно ефективності виробництва всі ланки управлінської ієрархії; виконувати критеріальну функцію.

Для оцінки ефективності виробництва використовують такі групи показників:

– показники ефективності використання основних фондів (фондовіддача основних фондів, фондомісткість продукції, рентабельність основних фондів, фондовіддача активної частини основних фондів);

– показники ефективності використання оборотних фондів (коефіцієнт оборотності оборотних коштів, тривалість одного обороту нормованих оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів);

– показники ефективності використання матеріальних ресурсів (матеріаломісткість продукції, матеріаловіддача, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини та матеріалів, витрати палива та енергії на 1 грн. чистої продукції, економія матеріальних витрат, коефіцієнт вилучення корисних компонентів із сировини);

– показники ефективності використання праці (трудомісткість одиниці продукції, відносно вивільнення працівників, темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці, коефіцієнт ефективності використання робочого часу, економія фонду оплати праці тощо);

– показники порівняльної економічної ефективності (економія приведених витрат; річний економічний ефект (чиста поточна вартість); термін окупності інвестицій (капітальних вкладень); коефіцієнт порівняльної ефективності інвестицій (капітальних вкладень); норма рентабельності (внутрішня норма прибутковості) інвестицій (капітальних вкладень));

– узагальнюючі показники економічної ефективності виробництва (рівень задоволення потреб ринку, виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, витрати на одиницю товарної продукції, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва тощо).

Безперечно, управління кожною групою ресурсів є вкрай необхідним для забезпечення ефективності господарської діяльності. Проте на сучасному етапі розвитку економіки, особливу увагу підприємствам слід приділити підвищенню ефективності використання оборотних активів. Останні відіграють важливу роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства, підвищенні рівня рентабельності господарювання та залежать від дії множини факторів. Негативний вплив на ефективність використання оборотних активів, уповільнення їх оборотності здійснюють фактори кризового стану економіки, що діють незалежно від бажання підприємства. Разом із тим, підприємства мають внутрішні резерви підвищення ефективності використання мобільних активів, а саме: нормування матеріальних оборотних активів; використання тривалих господарських зв'язків; удосконалення системи розрахунків; раціональна організація продажу; систематичний контроль за оборотністю коштів у розрахунках тощо.

Оцінювання ефективності використання оборотних коштів здійснюється з урахуванням показників його оборотності. Оскільки критерієм оцінювання ефективності використання оборотних активів є фактор часу, то використовуються показники, які відображають: по-перше, тривалість обороту в днях або загальний час обороту, по-друге, швидкість обороту.

Практичне використання системи показників економічної ефективності передбачає: орієнтацію підприємства чи галузі на інтенсивний шлях розвитку і досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці; вивчення резервів подальшого вдосконалення

господарської діяльності підприємства на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення технології та покращання організації виробництва і створення дієвого механізму підвищення ефективності господарювання.

Як узагальнюючий показник ефективності господарської діяльності підприємства потрібно використовувати відношення обсягу реалізованої продукції чи ефект у вигляді прибутку до сукупної величини ресурсів, враховуючи середню вартість основних і обігових засобів, чи до загальної суми витрат виробництва чи обігу.

Механізм розрахунку зазначених показників такий:

1. Ефективність господарської діяльності, тобто використаних ресурсів, визначають шляхом ділення реалізованої продукції на сукупну величину ресурсів або відношення прибутку до сукупної величини ресурсів:

$$Ef_{\text{до}} = \frac{PP}{CBP} = \frac{П}{CBP}, \quad (2)$$

де CBP – сукупна величина ресурсів.

2. Ефективність затрат (спожитих ресурсів) визначають як відношення реалізованої продукції до витрат виробництва або відношення прибутку до витрат виробництва:

$$Ef_3 = \frac{PP}{\text{Витрати виробництва}} = \frac{П}{\text{Витрати виробництва}} \quad (3)$$

3. Показник ефективності використання капіталу визначають як відношення реалізованої продукції до сукупної величини ресурсів.

$$Ef_{\text{вик.к}} = \frac{PP}{CBP}, \quad (4)$$

де CBP – сукупна величина ресурсів.

Третій показник дублює перший, оскільки ресурси ототожнюються з капіталом, але тут розрахунок здійснюється на 1 грн. капіталу. Цей показник ще можна визначити шляхом ділення суми прибутку на капітал (сукупну величину ресурсів), отримуємо прибуток з 1 грн. капіталу, або, як це ще називають, коефіцієнт рентабельності капіталу. Якщо його помножити на 100 – отримуємо рентабельність капіталу.

4. Ефективність затрат визначають як відношення реалізованої продукції до витрат виробництва. Характеризує розмір реалізованої продукції на 1 грн. затрат, визначають шляхом відношення прибутку до витрат виробництва. Це дає величину прибутку з 1 грн. затрат або коефіцієнт рентабельності затрат.

$$E_{\Phi 3} = \frac{РП}{\text{Витрати виробництва}} = \frac{П}{\text{Витрати виробництва}} \quad (5)$$

В економічній літературі широко використовують обернені показники. Це показники рентабельності, трудомісткість, фондо-, енерго-, матеріалоемності. Так з першої групи показників ефективності використання робочої сили (трудових ресурсів) оберненим показником є трудомісткість виробництва. З другої групи – матеріалоемність, з третьої – фондоємність і з четвертої – величина затрат на 1 грн. обсягу реалізованої продукції [7, с. 121].

Перераховані вище групи факторних показників здебільшого характеризують економічну ефективність використання ресурсів і здійснення витрат. Водночас потрібно передбачити посилення орієнтації підприємств на вирішення ще й соціальних питань та питань забезпечення гідного рівня життя людей.

Перехід до ринкової економіки вимагає від підприємств підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу, провадження ефективних форм та методів управління виробництвом, подолання безгосподарності, активізації підприємництва, ініціативи тощо. Важлива роль під час вирішення даного завдання належить пошуку нових напрямів діяльності підприємства (впровадження нових технологій, підвищення якості внутрішніх процесів тощо).

Підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності – це один із найважливіших економічних важелів у системи управління виробництвом в цілому та системою внутрішньогосподарського планування, контролю та аналізу зокрема. Тому, розробка заходів із підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності є одним із головних завдань діяльності підприємства. Отже, наразі необхідно домогтися підвищення рентабельності, ліквідації збитковості та збільшення прибутку, передусім, за рахунок підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності.

Конкурентне ринкове середовище потребує від підприємств постійного вдосконалення. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності передбачає отримання підприємством ряду конкурентних переваг. Основними шляхами отримання яких є: стати кращим самому за рахунок впровадження заходів щодо удосконалення власної діяльності та підвищення її ефективності; безпосередньо послабити конкурентів; змінити ринкове середовище.

Оскільки реалізація останніх двох напрямків потребує значних зусиль, то основним засобом отримання конкурентних переваг залишається підвищення ефективності власної діяльності. Пошук

резервів зростання ефективності господарських процесів підприємства відбувається шляхом ґрунтовного аналізу всіх складових його діяльності. Проаналізуємо деякі аспекти управління внутрішніми ресурсами, які забезпечать отримання ряду конкурентних переваг.

До інтенсивних напрямків підвищення ефективності використання основних засобів належить: удосконалення структури основних засобів підприємства; технічне переозброєння підприємства; механізація й автоматизація виробництва; оптимізація структури виробничого обладнання (ліквідація проблемних місць); удосконалення технологічних процесів; забезпечення максимального завантаження виробничої потужності підприємства; підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, який обслуговує об'єкти основних засобів, тощо.

Виділяють такі екстенсивні напрямки підвищення ефективності використання основних засобів: скорочення простоїв устаткування внаслідок підвищення якості ремонтного обслуговування, своєчасного забезпечення основного виробництва висококваліфікованим персоналом, сировиною, матеріалами, паливом, напівфабрикатами; підвищення коефіцієнта змінності роботи устаткування; зменшення кількості непрацюючого устаткування та ін.

Напрямки пришвидшення обертання оборотних коштів.

На етапі формування виробничих запасів: створення оптимальних обсягів виробничих запасів; застосування при формуванні виробничих запасів принципу оптимального співвідношення ціни та якості; використання раціональних схем постачання матеріальних ресурсів.

У сфері виробництва: скорочення тривалості виробничого процесу; упровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій; зниження матеріало- і енергоємності продукції; економне використання матеріальних ресурсів; формування системи мотивації за раціональне використання матеріальних ресурсів.

У сфері обігу: удосконалення маркетингової діяльності підприємства; пришвидшення процесу реалізації готової продукції; стимулювання збуту продукції; удосконалення системи розрахунків за відвантаженою продукцією; ефективне управління дебіторською заборгованістю.

Напрямки підвищення ефективності роботи персоналу: формування оптимального складу персоналу; удосконалення управління та організації виробництва і праці; поглиблення спеціалізації виробництва; збільшення реального фонду робочого часу; створення відповідного морально-психологічного клімату в колективі; поліпшення

системи підготовки і перепідготовки персоналу; удосконалення систем оплати праці тощо.

Ступінь впливу кожного із розглянутих напрямків на ефективність господарювання підприємства є різною. На кожному етапі діяльності підприємства менеджери мають визначати вагу кожної складової та керувати тими, які найбільше впливають на результативність підприємства. Проте стратегічний план розвитку підприємства має передбачати застосування всіх можливих напрямків підвищення його ефективності.

Одним із основних елементів покращання ефективності господарської діяльності має стати управління фінансовою стійкістю підприємства, яка являє собою систему принципів та методів розроблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням постійного зростання прибутку, збереженням платоспроможності і кредитоспроможності, підтриманням фінансової рівноваги.

Висновки. Ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних фондів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу. Підвищення ефективності господарської діяльності, забезпечення її зростання в умовах ринкових відносин зумовлюють необхідність виявлення фактів безгосподарності, непродуктивних витрат та нерозумного вкладення коштів тощо. Отже, винайдення резервів виробництва, раціонального й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів забезпечить підприємству стійкий фінансовий стан.

Комплекс діагностичних процедур має стати стартовою фазою в розвитку підприємства. Підприємство може й має в процесі господарської діяльності використовувати сприятливі й переборювати несприятливі чинники – умови для реалізації своїх інтересів і завдань.

Основним принципом формування системи показників ефективності й вираження її суті на всіх рівнях управління економікою є співвідношення кінцевого результату (у вигляді національного доходу, валового внутрішнього продукту, обсягу випуску чи реалізації продукції) й ефекту (прибутку) з застосованими і спожитими ресурсами. Отже, визначення ефективності господарської діяльності має важливе наукове і практичне значення. За її допомогою можна не лише оцінити ефективність роботи підприємства, проаналізувати сумарний ефект різних її структурних підрозділів та напрямків діяльності, а й визначити стратегію розвитку, розробити прогноз та

план дій на перспективу, встановити результати використання витрачених ресурсів: засобів виробництва, робочої сили, інформації тощо.

Список використаної літератури:

1. *Верхоглядова Н.І.* Економіка підприємства : навч. посібник / *Н.І. Верхоглядова.* – К. : Професіонал, 2008. – 384 с.
2. Економіка виробничого підприємства : навч. посібник / за ред. *І.М. Петровича.* – К. : Знання, 2008. – 406 с.
3. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. *С.Ф. Покровного.* – К. : КНЕУ, 2005. – 608 с.
4. *Кривов'язюк І.В.* Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування : монографія / *І.В. Кривов'язюк.* – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 260 с.
5. *Макаровська Т.П.* Економіка підприємства : навч. посібник / *Т.П. Макаровська, Н.М. Бондар.* – К. : МАУП, 2003. – 304 с.
6. *Маркіна І.А.* Методологічні питання ефективності управління / *І.А. Маркіна* // *Фінанси України.* – 2007. – № 6. – С. 24–32.
7. *Прядко В.В.* Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління / *В.В. Прядко* / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : Наукова думка, 2003. – 282 с.
8. *Волков В.П.* Экономика предприятия : учеб. пособие / *В.П. Волков, А.И. Ильин, В.И. Станкевич.* – 2-ое изд., испр. – М. : Новое знание, 2004. – 672 с.

ТКАЧУК Ганна Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– економічна безпека підприємств усіх форм власності та видів діяльності.

Тел.: (067) 903–09–70.

E-mail: anyuta_t2004@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2015.